

Szanowny Pan Profesor
Marcin Wiącek
Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku,

Ministerstwo Cyfryzacji w dniu 31 października 2024 roku przekazało Komisji Europejskiej wykaz organów i podmiotów publicznych z obszaru ochrony praw podstawowych w rozumieniu rozporządzenia 2024/1689¹ (dalej: rozporządzenie w sprawie sztucznej inteligencji). W wykazie tym nie został uwzględniony Rzecznik Praw Obywatelskich, który jest wiodącym organem zajmującym się ochroną praw człowieka w Polsce.

Unijne rozporządzenie w sprawie sztucznej inteligencji to pierwsza próba kompleksowego uregulowania działania sztucznej inteligencji. Nowe przepisy mają na celu zapewnienie bezpiecznego i transparentnego wykorzystywania sztucznej inteligencji. Przewidują szereg obowiązków związanych z wdrażaniem oraz stosowaniem systemów wysokiego ryzyka, a także całkowicie zakazują niektórych rodzajów systemów sztucznej inteligencji. Rozporządzenie w pełni zacznie obowiązywać od 2026 roku, jednak część przepisów zacznie działać wcześniej (np. te dotyczące systemów zakazanych po 6 miesiącach od wejścia w życie rozporządzenia).

W każdym państwie zostanie powołany organ nadzoru, który będzie kontrolował przestrzeganie obowiązków wynikających z rozporządzenia, a także rozpatrywał skargi na działanie systemów sztucznej inteligencji.

Rozporządzenie przewiduje także dodatkowe uprawnienie dla istniejących już podmiotów publicznych, które ma wzmacniać ich działania na rzecz ochrony praw podstawowych. Zgodnie z art. 77 ust. 1 rozporządzenia w sprawie sztucznej inteligencji organy lub podmioty publiczne państw członkowskich, które nadzorują lub egzekwują przestrzeganie obowiązków wynikających z prawa Unii w zakresie ochrony praw podstawowych, w tym prawa do niedyskryminacji, w odniesieniu do wykorzystywania systemów AI wysokiego ryzyka **mogą uzyskać prawo dostępu do dokumentacji dotyczącej wykorzystywania takich systemów**. Do dnia 2 listopada 2024 roku państwa członkowskie miały obowiązek przedstawienia takiego wykazu.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji (Dz. U. UE. L. z 2024 r. poz. 1689).

Wykaz podmiotów publicznych opublikowany przez Ministerstwo Cyfryzacji na chwilę obecną obejmuje Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta oraz Państwową Inspekcję Pracy. Jednocześnie w piśmie z 14 października 2024 roku Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował Ministerstwo Cyfryzacji, że “brak jest możliwości uznania Rzecznika za organ właściwy w zakresie nadzorowania lub egzekwowania przestrzegania obowiązków wynikających z prawa Unii w zakresie ochrony praw podstawowych w odniesieniu do wykorzystywania systemów AI wysokiego ryzyka przez podmioty prywatne”. Natomiast zgodnie z odpowiedzią w przypadku podmiotów publicznych Rzecznik “nie dysponuje odpowiednimi zasobami finansowymi i kadrowymi pozwalającymi na przejście dodatkowych obowiązków wynikających z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2024/1689².

W zakresie podmiotów prywatnych stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich nie budzi naszych wątpliwości.

Zwracamy jednak uwagę, że coraz więcej instytucji publicznych wdraża i rozwija nowoczesne technologie, w tym sztuczną inteligencję. Dla przykładu, z informacji prasowych wynika, że ZUS od początku 2024 roku wykorzystuje sztuczną inteligencję m.in. do wykrywania nieprawidłowości w wystawianych zwolnieniach lekarskich.

W wypowiedzi dla Dziennika Gazety Prawnej³ wiceprezes ZUS Paweł Jaroszek w następujący sposób opisuje działanie powyższego algorytmu: “korzystając z posiadanych przez nas danych wyodrębniamy elementy ryzyka i przypisujemy im wagi. W ten sposób kalibrujemy nasze algorytmy. Dzięki temu system informatyczny jest w stanie wskazać czerwone flagi. [...] AI pomaga wykrywać pacjentów wymuszających na lekarzach zwolnienia, a także lekarzy, którzy wystawiają zwolnienia nienależne”.

To jeden z przykładów funkcjonowania rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji, których funkcjonowanie rodzi wyzwania z perspektywy praw i wolności obywatelskich. Znajduje to potwierdzenie w Akcie o sztucznej inteligencji, który systemy sztucznej inteligencji wykorzystywane przez organy publiczne “w celu oceny kwalifikowalności osób fizycznych do podstawowych świadczeń i usług publicznych, w tym opieki zdrowotnej, jak również w celu przyznawania, ograniczania, odwoływania lub żądania zwrotu takich świadczeń i usług” uznaje za systemy wysokiego ryzyka⁴.

² Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich skierowane do Ministerstwa Cyfryzacji w związku z prośbą o potwierdzenie swojej właściwości w myśl art. 77 ust. 1 rozporządzenia. Dokumentacja została uzyskana przez Fundację Panoptykon w dniu 8 listopada 2024 r. w drodze dostępu do informacji publicznej na wniosek skierowany do Ministerstwa Cyfryzacji.

³ <https://www.rp.pl/samorzad-i-administracja/art40690371-sztuczna-inteligencja-wspomoze-urzednikow-zus-co-bedzie-robilo-ai>

⁴ Załącznik III rozporządzenia w sprawie sztucznej inteligencji, ust. 5 lit. a.

Zdajemy sobie sprawę, że analiza ingerencji w prawa i wolności człowieka za pomocą nowych technologii wymaga specjalistycznej wiedzy, m.in. kompetencji technicznych. Jednak ograniczone zasoby nie mogą być naszym zdaniem podstawą do uchylenia się od możliwości efektywnego realizowania swoich konstytucyjnych i ustawowych zadań. A tak właśnie interpretujemy art. 77 ust. 1 rozporządzenia, który stanowi samoistną podstawę do uzyskania dokumentacji w celu skutecznego wypełniania ustawowych zadań Rzecznika. Możliwe byłoby to zarówno w przypadku rozpatrywania indywidualnych skarg, które wpływają do Rzecznika, jak i postępowań prowadzonych z własnej inicjatywy.

Wyzwania dla praw człowieka związane ze stosowaniem przez instytucje publiczne nowych technologii, w tym sztucznej inteligencji będą narastać. Naszym zdaniem Rzecznik Praw Obywatelskich powinien dostosowywać się do tej zmiany. Niewątpliwie jednym z elementów tego dostosowania powinno być zbudowanie zespołu posiadającego kompetencje do analizowania wpływu sztucznej inteligencji na prawa człowieka. Dlatego rozumiemy podkreślenie przez Rzecznika konieczności posiadania zasobów, także finansowych, które są konieczne w tej sytuacji.

Jednocześnie zwracamy się do Rzecznika Praw Obywatelskich, aby rozważył potwierdzenie swojej właściwości w myśl artykułu 77 ust. 1 rozporządzenia. Pozostałe przepisy rozporządzenia nie rodzą po stronie RPO obowiązku interweniowania w każdej sprawie, a jedynie dają możliwość uzyskania informacji o potencjalnych nieprawidłowościach, gdyby były związane z naruszeniami praw podstawowych. Do Rzecznika jako niezależnego organu należy ewentualna decyzja o podjęciu interwencji po wcześniejszym zbadaniu sprawy. Dzięki obecności na liście Rzecznik miałby dostęp do dokumentacji systemów sztucznej inteligencji wysokiego ryzyka potencjalnie naruszających prawa człowieka i mógłby skuteczniej je chronić. Warto podkreślić, że ustawodawstwo krajowe nie stoi w sprzeczności z możliwością wykonywania uprawnień wynikających z rozporządzenia w sprawie sztucznej inteligencji. W motywie 157⁵ wskazano, że “rozporządzenie pozostaje bez uszczerbku dla kompetencji, zadań, uprawnień i niezależności odpowiednich krajowych organów lub podmiotów publicznych, które nadzorują stosowanie prawa Unii w zakresie ochrony praw podstawowych, w tym organów ds. równości”

Katarzyna Szymielewicz
Prezeska

⁵ Rozporządzenie w sprawie sztucznej inteligencji.

